

Ο Φ. ΠΕΣΣΟΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

«Αν, μετά τον θάνατό μου, θα ήθελαν να γράψουν μια βιογραφία, δεν υπάρχει τίποτα πιο απλό. Έχει μόνο δυο ημερομηνίες: εκείνη της γέννησής μου κι εκείνη του θανάτου μου»
Για τα 40 χρόνια από τον ερχομό του στην Ελλάδα

Ανακάλυψα τον Pessoa (1888-1935) στο Μεξικό, μάλλον όψιμα, την αυγή του 21ου αιώνα. Ήμουν στο σπίτι ενός φίλου Μεξικανού, ο οποίος έφερε τη συζήτηση γύρω από τον Καβάφη, γνωστό κι αγαπητό στη χώρα του. Υστερα από έναν σύντομο επαινετικό λόγο για τον αλεξανδρινό ποιητή, με ρωτά άμεσα: «Γνωρίζεις τον Fernando Pessoa;». Από τη μορφή του προσώπου του και τον τόνο της φωνής του, κατάλαβα ότι μου μιλούσε για κάποιο θεϊκό πρόσωπο. Δεν απάντησα αμέσως, όχι γιατί ήθελα να του δείξω ότι σαν κάπου να είχα ακούσει το όνομα, αλλά από ντροπή για την άγνοιά μου. Τελικά πρόφερα – sotto voce –, τη σύντομη λέξη «νο». Φεύγοντας το βράδυ, μου έκανε δώρο ένα μικρό βιβλίο με ποιήματα του Πεσσόα, λέγοντάς μου ότι ήταν το πρώτο του, αγαπημένο και μοναδικό!

Από τότε έγινε «le livre de chevet» που με ακολουθούσε σε όλες μου τις μετακινήσεις.

Το πρώτο ποίημα που διάβασα ήταν «Η πλάγια βροχή»:

«Το λιμάνι που ονειρεύομαι είναι σκοτεινό και κλω-
 μό/ Και αυτό το τοπίο είναι γεμάτο ήλιο από αυτήν
 την πλευρά/ Αλλά στο πνεύμα μου ο ήλιος αυτής
 της ημέρας είναι ένα θλιβερό λιμάνι/ Και τα
 πλοία που φεύγουν από το λιμάνι είναι αυτά
 τα δέντρα στον ήλιο...». «Παράξενο», είπα.
 Το δεύτερο που γνώρισα με πήγε σε έναν άλλο
 κόσμο: «Μακριά, κάτω από το φεγγάρι/ Στο
 ποτάμι μια βαρκούλα περνά/ Ηρεμη περνά/
 Τι μου αποκαλύπτει;» (Γιάννης Σουλιώτης,
 Fernando Pessoa, Ποιήματα, εκδ. Printa 2007).
 Όλα μέσα μου ήταν συγκεχυμένα... μέχρι που
 διάβασα μια de profundis εξομολόγησή του,
 όπου έλεγε ευθαρσώς: «Δεν είμαι τίποτα, δεν
 θα είμαι ποτέ τίποτα, δεν προσποιούμαι ότι
 είμαι τίποτα, εκτός από αυτό, έχω μέσα μου
 όλα τα όνειρα αυτού του κόσμου»

Η λέξη «Pessoa» στα πορτογαλικά σημαίνει
 πρόσωπο, «persona», και στα αρχαία ελληνικά
 περσόνα ήταν η μάσκα που ο ηθοποιός φορούσε
 για να ερμηνεύσει ένα πρόσωπο και να δίνει στη
 φωνή του πχ (πρόσφατη έρευνα αποκάλυψε ότι ο
 Pessoa είχε 136 πρόσωπα). Ο Pessoa ήταν ελληνολάτρης.
 Ένα από τα πλέον γνωστά ποιήματά του, που περιλαμβά-
 νεται στην περίφημη συλλογή του «Mensagem» («Μήνυμα») φέρει τον τίτλο «Οδυσσέας». Τα λογοτεχνικά περιοδικά που εξέδωσε είχαν και πάλι τίτλους με ονόματα ελληνικά: «Ορχηου ed Athena» (Ορχέας και Αθηνά). Ήταν στωικός αλλά και επικουρείος. Η αντίφαση σε όλο της το μεγαλείο – θα πρυτανεύσει σε όλες του τις πράξεις και κυρίως στο έργο του. Έκανε την αντίφαση έναν τρόπο ζωής. «Η ομορφιά είναι ελληνική» είπε μια μέρα.

Στη σύντομη ζωή του έγραψε πολλά. Σαν πέθανε βρέθηκαν στο σεντούκι του γύρω στις 30.000 χειρόγραφα. Απ' όλα αυτά, ένα μόνο του είδε το φως της δημοσιότητας, όσο ζούσε, η περίφημη ποιητική του συλλογή «Mensagem» (Μήνυμα), όταν ο ποιητής ήταν 45 χρονών, για την οποία τιμήθηκε με το κρατικό βραβείο, στην απονομή του οποίου δεν παρευρέθη. Δεν άργησε δε, μετά από αυτό το γεγονός, να γράψει την πρώτη του ποιητική συλλογή, με τον τίτλο «Libertade» (Ελευθερία), ενάντια στον Σαλαζάρ. Οι φιλομοναρχικές ιδέες του, καθώς και η αντίθεσή του στο δικτατορικό καθεστώς το Σαλαζάρ ήταν, άλλωστε, γνωστές στους πάντες. Ετσι, τα βιβλία του πορτογάλου διανοούμενου έγιναν, πολύ αργότερα, γνωστά στο ευρύ πλήθος.

Η υποδοχή που του επιφυλάχτηκε ήταν αντάξια του έργου του. Πέντε ευρωπαϊκές χώρες (Γερμανία, Ισπανία, Γαλλία, Ουγγαρία και Ιταλία) και έξι αμερικανικές (Αργε-

ντινή, Βραζιλία, Κολομβία, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, Μεξικό και Περού) υπήρξαν οι πρώτες που τον υποδέχτηκαν. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Ισπανία και η Γαλλία τον είχαν ήδη γνωρίσει, με έναν ιδιαίτερο τρόπο, μέσω άμεσων επαφών με τον πορτογαλικό πολιτισμό και με τον ίδιο τον Pessoa. Η Γερμανία τον υποδέχτηκε για πρώτη φορά το 1956, μετά από τη μετάφραση έργου του από τον Paul Celan. Το Μεξικό, επίσης, με τη δημοσίευση του δοκιμίου «El desconocido de sí mismo» (Ο άγνωστος του εαυτού του) του Octavio Paz. Μια πανεπιστημιακή ομάδα υπό τη διεύθυνση του εξειδικευμένου στον Fernando Pessoa, καθηγητού Jeronimo Pizarro, προσπαθεί εδώ και λίγο καιρό να συγκεντρώσει «Όλα τα όνειρα του κόσμου: η διεθνής υποδοχή του Fernando Pessoa» προκειμένου να δημιουργηθεί ένας σχετικός διεθνής χάρτης.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Με λύπη μου, όμως, διαπίστωσα ότι η χώρα μας ήταν απουσία από αυτή την προσπάθεια. Το ελληνικό κοινό είχε λίγες γνώσεις για τον πορτογαλικό πολιτισμό. Η Πορτογαλία, για τον Έλληνα, ήταν κυρίως το fado και η Amália

Rodrigues (Αμάλια Ροντρίγκες). Ο Fernando Pessoa μπήκε στον ορίζοντα της ελληνικής λογοτεχνίας, τη δεκαετία του 1980. Η πρώτη γνωριμία του ελληνικού αναγνωστικού κοινού με το έργο του γίνεται, συγκεκριμένα, το 1982, χάρη στον συγγραφέα Φίλιππο Δ. Δρακονταειδή, όταν πρωτομεταφράζει μια επιλογή από τα ποιήματα του (ετερώνημου) Αλμπέρτο Καίρο. Σε ερώτησή μου στον μεταφραστή: «το πώς και το γιατί» η απάντησή του ήταν «πέρα από τον εξαίσιο, μαγικό του λόγο..., μια ιδιαίτερη σχέση που μας ένωνε: εκείνη της οικογενειακής του κατάστασης και της εφηβείας του στο εξωτερικό». Από τότε οι ελληνικές μεταφράσεις, και όχι μόνον, πυκνώνουν διαρκώς.

Μέχρι στιγμής περίπου 20 εκδοτικοί οίκοι, με ισάριθμους σχεδόν μεταφραστές, έχουν κυκλοφορήσει και επανεκδώσει πολλά έργα του πορτογάλου ποιητή, όπου πρωταγωνιστικό ρόλο έχουν, και αναφέρω ενδεικτικά: «Το βιβλίο της ανουσίας» (ένα από τα πρώτα που κυκλοφόρησαν), «Ο Αντίνοος», «Ο αναρχικός τραπεζίτης», «Θαλασσινή ανθολογία», «Ο Ηρόστρατος», «Ultimatum», «Pessoa ποιήματα», «Ανθολογία πορτογαλικής ποίησης», «Ο Ναυτικός» (θεατρικό έργο), «Αστυνομικές ιστορίες», «Λισαβόνα», «Ο δρόμος του φιδιού», «Δοκίμια», «Φερνάντο Πεσσόα - Καβάφης οι αντικριστοί καθρέφτες» κ.ά...

Επιπλέον πολλές άλλες, ποικίλες, δραστηριότητες έρχονται να συμπληρώσουν τον ορίζοντα της υποδοχής του Pessoa στην Ελλάδα, όπως: πανεπιστημιακά μαθήματα, διαλέξεις, διατριβές, θέατρο («Ο αναρχικός τραπεζίτης» και ο «Ναυτικός»), κινηματογράφος («Το βράδυ που ο Καβάφης συνάντησε τον Πεσσόα»), μελοποίηση ποιημάτων, εικαστικά (η πρώτη ελληνική προσωπογραφία του Πεσσόα από τον καλλιτέχνη Ανδρέα Νικολάου, που κοσμεί το εξώφυλλο του βιβλίου «Το μπερδεμένο κουβάρι»). Τελευταίες, αλλά όχι ύστατες, μελέτες για τον πορτογάλο ποιητή – για πρώτη φορά, στην παγκόσμια λογοτεχνία, γύρω από μια άγνωστη μέχρι στιγμής όψη του πολύπλευρου Πορτογάλου, που πρόκειται να δημοσιευθεί, λίαν προσεχώς, σε ελληνικό λογοτεχνικό περιοδικό, η δημοσίευση, σε πρώτη παγκόσμια, της ελληνικής μετάφρασης των «Είκοσι ένα χαϊκού» του Fernando Pessoa που μόλις κυκλοφόρησε. Επίσης, υπό έκδοση βρίσκονται τα εξής έργα του πορτογάλου ποιητή: «Επιθαλάμιο+Επιγραφές», ο «Τρελός βιολιστής», τα «Ερωτικά ποιήματα του Πεσσόα» (πορτογαλικά, αγγλικά και γαλλικά), καθώς και η μελέτη «Ο έρωτας στο ποιητικό έργο των Κ.Π. Καβάφη και F. Pessoa».

Ο Γ. Σουλιώτης είναι ποιητής και μεταφραστής. Έχει μεταφράσει δεκάδες έργα του Φ. Πεσσόα στα ελληνικά

Προσωπογραφία του Φερνάντο Πεσσόα από τον εικαστικό Ανδρέα Νικολάου

ΦΡΥΛΟΙ

ΤΟ ΑΝΑΝΕΩΜΕΝΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΤΟΝ
 ΠΟΡΤΟΓΑΛΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ
 «ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ» ΤΟΥ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1980

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ
 ΣΟΥΛΙΩΤΗ

